

ZOALS ZIJ HET ZIET

Van Alba de Céspedes zijn verschenen
Verboden schrift
Zoals zij het ziet

Alba de Céspedes werd in 1911 in Rome geboren als dochter van een Cubaanse vader en een Italiaanse moeder. Haar eerste roman *Nessuno torna indietro*, 1938 (*Niemand keert terug*, Meridiaan Uitgevers, 2025) viel ten prooi aan censuur vanwege de al te zelfstandige vrouwelijke personages. Tijdens de oorlog zat De Céspedes in het actieve verzet; ze werd twee keer gevangengenomen. Later werkte zij als radio- en televisiejournaliste, ze schreef proza en poëzie, evenals teksten voor het theater, en ze onderhield vele internationale contacten met Europese intellectuelen als Simone de Beauvoir en Natalia Ginzburg.

ALBA DE CÉSPEDES

ZOALS
ZIJ
HET ZIET

Roman

Vertaald uit het Italiaans door Manon Smits

MERIDIAAN
UITGEVERS

2024

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De uitgever ontving voor deze uitgave in het kader van schwob.nl een subsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Deze vertaling is mede mogelijk gemaakt dankzij een subsidie van het Italiaanse ministerie van Buitenlandse Zaken en Internationale Samenwerking.

Eerste druk, oktober 2024

© 2021 Mondadori Libri S.p.A., Milano

© 2024 Nederlandse vertaling Manon Smits

Oorspronkelijke titel *Dalla parte di lei*

© Oorspronkelijke uitgave Arn Mondadori Editore (in 1949 voor het eerst gepubliceerd in de collectie La Medusa degli italiani; in 1994 in de collectie Scrittori italiani; in 2021 in de collectie Oscar Moderni) Het nawoord van Elena Ferrante komt uit *Frantumaglia* (2019, Wereldbibliotheek, vertaling Marieke van Laake) en is voor deze uitgave enigszins bewerkt.

Omslagontwerp Nanja Toebak

Omslagbeeld © Carolle Benitah

De uitgever heeft tevergeefs geprobeerd in contact te komen met de rechthebbenden van het omslagbeeld; zij die denken daar recht op te doen gelden gelieve contact op te nemen met de uitgeverij.

Auteursfoto © Mondadori Portfolio / Emilio Ronchini

Typografie Wim ten Brinke

Drukkerij Wilco

ISBN 978 94 93169 82 1

NUR 302

www.meridiaanuitgevers.com

 @meridiaanuitgevers

 @meridiaanboeken

 @MeridiaanBoeken

 LinkedIn Meridiaan Uitgevers

*From childhood's hour I have not been
As others were; I have not seen
As others saw; I could not bring
My passions from a common spring.
From the same source I have not taken
My sorrow; I could not awaken
My heart to joy at the same tone;
And all I loved, I loved alone.*

EDGAR ALLAN POE

Deze vertaling is gebaseerd op de editie uit 1994, uitgegeven door Mondadori, Milaan, die werd bewerkt door de schrijfster zelf. Speciaal voor die editie schreef Alba de Céspedes ook een voorwoord, maar dat bereikte de uitgeverij pas toen het boek al naar de drukker was, en zodoende werd dat voorwoord later alleen gepubliceerd in de *Corriere della Sera*, op 20 oktober 1994, onder de titel 'Toen Italië alle illusies verloor'. In deze uitgave is haar voorwoord wel meegenomen.

Voorwoord van Alba de Céspedes

bij de door haar bewerkte heruitgave van 1994

Dit boek is het verhaal van een grote liefde en een misdaad. Toen ik het aan het schrijven was, wist ik nog niet hoe het zou aflopen. Maar in die tijd geloofde ik heilig in de eeuwigdurende liefde. Ik geloofde ook in een heleboel andere dingen waarvan de rauwe realiteit me later heeft geleerd dat ze niet klopten. De oorlog was pas vier jaar voorbij, en net als zoveel andere Italiaanse vrouwen en mannen geloofde ook ik dat de oplossing voor al onze problemen lag in het einde van het fascisme.

Hoewel ik al vijfendertig was, had ik geen idee van de economische mechanismen waardoor de beide wereldoorlogen waren ontketend. Dit boek maakte me er ook bewust van hoe naïef het enthousiasme was geweest waardoor ik me had laten leiden in de strijd voor de vrijheid en in de overtuiging dat het mogelijk was de liefde te beleven als een avontuur zonder grenzen en zonder vaagheden.

Al in die jaren, tussen 1946 en 1949, begonnen mijn overtuigingen te wankelen. De liefde die ik zo vurig had megedragen tijdens de verschuiving van het front en tijdens de grote solidariteit binnen het verzet, begon af te koelen toen het leven weer banaal en vol compromissen was geworden. De verbittering begon ook al in mijn openbare leven te sluipen. Het tijdschrift *Mercurio*

rio, dat ik in 1944 had opgericht en dat ik leidde, ging in 1948 ter ziele. De geldschietster van het blad, die me eerst vanwege de uitzonderlijke oorlogssituatie en daarna vanwege de 'draai van Salerno'* de vrije hand had gegeven, wilde nu ineens dat er een strikt pro-Amerikaanse koers zou worden ingeslagen. Zo ontdekte ik hoe een economische macht aanvankelijk toegeeflijk kan zijn, om dan vervolgens gebruik te willen maken van een krant die inmiddels een behoorlijke lezersschare heeft vergaard. Ik weigerde.

Alleen in enkele oude harten kan nog de teleurstelling leven over de grauweheid van die jaren. Toen we beseften dat de strijd, de gevangenis, en voor velen de dood er alleen maar toe hadden geleid dat Italië een Noord-Amerikaans protectoraat was geworden. Er daalde een grauwe, sombere deken neer, over alles. Het fascisme met zijn arrogantie en theatraliteit had plaatsgemaakt voor een leidende klasse die onbetrouwbaar en onderdanig was. Was dit wie wij waren? Was dit wat ons toekwam? Ik herinner me de dag dat een minister-president een enthousiaste reactie van de Senaat kreeg door met een Amerikaanse cheque te wapperen als ware het een vlag. Destijds besepte ik het nog niet, maar dat was nu onze vlag geworden. De verwijten die ik me-

* In april 1944 richt Palmiro Togliatto, de leider van de Italiaanse Communistische Partij PCI (Partito Comunista Italiano), de partij opnieuw op in Salerno, waar de koning en zijn regering zich bevinden. De nieuwe PCI krijgt geen revolutionaire maar een parlementaire grondslag. De communistische partizanen, de 'Garibaldibrigades', zullen na de bevrijding van het noorden hun wapens overdragen. Dit wordt de 'draai van Salerno' genoemd.

zelf maakte over mijn welvarende levensomstandigheden, die me in staat stelden mijn neus op te halen voor het politieke cliëntelisme en de onderwerping aan het systeem, weerhielden me er niet van om me af te vragen: Moesten de ambities van de strijders voor de vrijheid dan daarom worden vermomd als heldendom?

Ik kon toen nog niet weten tot welke hoogten van corruptie de Italiaanse natie zou kunnen reiken. Maar ik voelde het wel aan. Ik zag hoe de politieke hoofdrolspelers van het verzet de moed verloren en zich langzaam maar zeker voegden naar de rituelen van de parlementaire democratie. De tragedie veranderde in een komedie. Mijn nieuwe thuisland speelde niet meer mee op het wereldtoneel en mijn land van origine – Cuba – maakte zich op voor een comeback, maar dat zou pas zo'n tien jaar later gebeuren.

Daarnaast begon mijn ergernis over de belemmeringen die vrouwen ervoeren om hun verlangen naar actie te uiten me steeds zwaarder te vallen. Die ergernis was ook al verwoord in mijn eerste roman *Nessuno torna indietro*, maar ik was geen zevenentwintig meer, zoals in de tijd dat die was verschenen. Door de ervaring van de oorlog en de politieke inzet waren die belemmeringen alleen maar nog ondraaglijker geworden. Dat vrouwen en mannen gelijk waren tegenover het gevaar en de dood was mij inmiddels overduidelijk geworden.

Die overtuiging was onherroepelijk versterkt toen de frontlinies waren verschoven naar de overkant van de rivier de Sangro. Ik wist inmiddels dat een man tijdens een artilleriebeschieting kan zitten bibberen terwijl een vrouw onverstoorbaar kan blijven. Later zou ik dankzij historische documenten inzicht krijgen in het grootste offer gebracht door vrouwelijke strijders, zowel aan de

antifascistische als de fascistische kant. Het ergerde me dus dat ik bij de terugkeer naar het normale leven weer werd teruggeduwd in de ondergeschikte rol die de maatschappij mij als vrouw toekende.

Alleen een vrouw kon in die tijd begrijpen hoe irritant het was om zich betutteld te voelen. De vrijheid die ik genoot dankzij mijn literaire succes bevestigde, als een uitzondering op de regel, de reële toestand van vrouwen. Misschien is dat allemaal moeilijk te begrijpen voor een jonge vrouw van nu. Dat komt doordat een tweede economie, meer dan dertig jaar lang gebaseerd op het stimuleren van de vraag naar consumptiegoederen, de deur naar betaald werk voor vrouwen heeft geopend bij zowel particuliere bedrijven als overheidsfuncties. Doordat ze bepaalde fundamentele rechten hebben verworven, zullen veel van mijn lezeressen dus in de luxepositie verkeren dat ze geen idee hebben hoe hun lot in 1948 zou zijn geweest. In die tijd was ik eens in Milaan bij mijn uitgeverij Mondadori, en mijn redacteur vroeg hoe het met mijn nieuwe roman ging. Ik vertelde hem erover, aarzelend, zoals alle auteurs die hun redacteur moeten vertellen over het boek waar ze aan werken. Op een gegeven moment zei ik dat het een liefdesverhaal was, maar dan zoals zij het ziet. De geniale Arnaldo Mondadori viel me stralend in de rede en riep: 'Zoals zij het ziet... zoals zij het ziet!' Zo werd de titel gekozen.

Ik woonde al een jaar in Washington, waar mijn man bij de Italiaanse ambassade werkte. Daar schreef ik een deel van dit boek. Op het moment dat *Zoals zij het ziet* in Italië werd gepubliceerd, was ik nog in de Verenigde Staten en kon ik noch de lancering van het boek, noch de reacties in de pers volgen. Wat een verschil met de

publicatie van *Niemand kan terug*, die zo'n enthousiasmerende ervaring voor me was geweest. Ik bleef tot 1952 in de Verenigde Staten. En mijn vaste rubriek in het weekblad *Epoca* was getiteld: 'Zoals zij het ziet'. Ik vond het niet erg om het Amerika van het mccarthyisme in die jaren, aan het begin van de Koude Oorlog, te ver-ruilen voor de Sovjet-Unie, waarnaar mijn man werd overgeplaatst.

In de korte periodes die ik in Italië doorbracht, vond ik mijn geliefde land terug terwijl het als het ware gebukt ging onder een loden last. Het wirtschaftswunder had zich nog niet voltrokken, en doordat ik zo ver weg woonde was het voor mij elke keer nog hartverscheu-render om te merken dat mijn land zijn onafhankelijkheid was kwijtgeraakt en in politiek opzicht een ver-waarloosbare eenheid was geworden. In de jaren zestig zouden veel Italianen door de verbetering van hun financieële omstandigheden de illusie van vrijheid krijgen. Misschien komt dit oordeel van mij nogal hard over, want in de jaren zestig en zeventig hebben mannen en vrouwen in Italië gevochten voor erkenning van hun fundamentele rechten. De overwinningen die vooral de Italiaanse vrouwen behaald hebben met betrekking tot gelijke rechten en gelijke betaling voor werk, laten me niet onverschillig. En hetzelfde geldt voor hun gewon-nen strijd over het recht op echtscheiding.

Toch dwingt mijn Cubaanse afkomst me om het bin-nenlandbeleid van een land niet los te zien van het bui-tenlandbeleid. En om de onafhankelijkheid van het land en de rechtmatigheid van de overheid te beschouwen als de beste garanties voor de vrijheid. Dat heb ik niet alleen kunnen afleiden uit het heldhaftige voorbeeld van mijn grootvader Carlo Manuel de Céspedes y del Cas-

tillo, vader van het Cubaanse vaderland en bevrijder van de slaven, die in de strijd is gesneuveld, maar ook uit de lessen van mijn vader Carlos Manuel de Céspedes y de Quesada, president van de Cubaanse Republiek, die in 1939 is overleden. Wat hij over dat onderwerp zei toen ik jong en nog onervaren was, verraste me destijds. Maar toen ik meer levenswijsheid had opgedaan, werd me duidelijk wat mijn vader bedoelde toen hij zei dat burgers in hun strijd voor de vrijheid en de belangen van het vaderland ook te maken konden krijgen met gevangenisstraf en de dood. Tegenwoordig is mijn vaderland Cuba (ik heb een dubbel paspoort, zoals elke Cubaanse vrouw die met een buitenlander is getrouwd) al meer dan dertig jaar in de greep van een onterecht economisch embargo, en wordt zijn nobele, onkreukbare leider bespot en in diskrediet gebracht door de huurlingen van de westerse media.

Nu ik een vrouw in de nadagen van mijn leven ben, ga ik in gedachten steeds terug naar mijn jonge jaren en de vurige hoop die ik toen koesterde. Ik snapte niet hoe de vrijheid van burgers te verenigen was met het verlies van onafhankelijkheid van de natie; en ik kon evenmin begrijpen hoe een natie kon verworden tot een supermarktfiliaal.

Zo is mij in de loop der jaren duidelijk geworden hoe misleidend de term 'vrijheid' op zich is. Ik heb gezien hoe Cuba in 1959 zijn politieke onafhankelijkheid verwierf ten koste van de wreedste economische sanctie die het land werd opgelegd omdat het die had gewaagd te ambiëren. Ik heb gezien hoe Italië in 1945 zijn onafhankelijkheid verloor in naam van een vrijheid waarvan ik me tegenwoordig afvraag wat die eigenlijk inhoudt, als een wereldwijde economische crisis niet

alleen de eenheid van het land aan het wankelen brengt, maar ook de welvaart en de werkgelegenheid van de Italianen. Ik vraag me ook af wat liefde betekent en of het niet hypocriet of een zwakgebod is om het daarover te hebben. Ik kan wel zeggen dat de kracht van de liefde bij een vrouw zelfs na de meest teleurstellende gebeurtenissen nog altijd blijft opborrelen, als uit een onuitputtelijke bron.

Zoals zij het ziet was ondanks de tragische afloop bedoeld als protest tegen het idee dat liefde een illusie is.

1994

Ik ontmoette Francesco Minelli voor het eerst in Rome, op 20 oktober 1941. Ik was destijds met mijn afstudeerscriptie bezig en mijn vader was sinds een jaar bijna blind geworden door staar. We woonden in een van de nieuwe huurkazernes aan de Lungotevere Flaminio, waar we kort na de dood van mijn moeder onze intrek hadden genomen. Ik kon mezelf als enig kind beschouwen, ook al had voor mijn geboorte een broer van me net genoeg tijd gehad om ter wereld te komen, een wonderkind te blijken en te verdrinken toen hij drie was. Er waren veel foto's van hem te zien in huis, waarop zijn naaktheid maar nauwelijks werd beschermd door een wit schortje dat van zijn ronde schouders af gleet; hij was ook afgebeeld terwijl hij op zijn buik op een berenvel lag, maar de favoriete foto van mijn moeder was een kleine waarop hij rechtop stond en zijn handje uitstreckte naar het klavier van de piano. Zij beweerde dat hij, als hij was blijven leven, een groot componist zou zijn geworden zoals Mozart. Hij heette Alessandro en toen ik geboren werd, een paar maanden na zijn dood, werd ik opge zadeld met de naam Alessandra, ter nagedachtenis aan hem en in de hoop dat zich in mij enkele van die deugden zouden manifesteren die zo'n onuitwisbare herinnering aan hem hadden achtergelaten. Deze band met mijn overleden broertje legde een loodzware last

op mijn eerste kinderjaren. Ik kwam nooit van hem af: als ik een standje kreeg, was het om me erop te wijzen dat ik ondanks mijn naam de hoop die op me was gevestigd had verloochend. En ze lieten ook niet na eraan toe te voegen dat Alessandro het nooit zou hebben gewaagd om zoiets te doen; zelfs als ik een goed cijfer haalde op school, of blijk gaf van ijver en eerlijkheid, werd me de helft van de verdienste afgenomen met de insinuatie dat het Alessandro was die zich via mij had geuit. Doordat mijn eigen persoonlijkheid zo werd weggevaagd, groeide ik op als een schuw en zwijgzaam kind, en wat ik later aanzag voor vertrouwen in mijn kwaliteiten kwam enkel doordat de herinnering aan Alessandro bij onze ouders vervaagde.

Toch kende ik een boosaardige kracht toe aan de spirituele aanwezigheid van mijn broer, waarmee mijn moeder met de hulp van een medium genaamd Ottavia via een driepotig tafeltje contact maakte. Ik twijfelde er niet aan dat hij zich in mij had gevestigd, maar dan alleen – in tegenstelling tot wat mijn ouders beweerden – om me laakbare handelingen, slechte gedachten en zielijke verlangens in te fluisteren.

Zodoende gaf ik me daaraan over, met het idee dat het zinloos was me ertegen te verzetten. In mijn beleving stond Alessandro voor datgene wat andere meisjes van mijn leeftijd zagen als de duivel of de boze geest. Daar heb je hem weer, dacht ik, hij is de baas. Ik meende dat hij mij in bezit kon nemen, net zoals hij dat tafeltje in bezit nam.

Ik werd vaak alleen thuisgelaten, toevertrouwd aan de zorgen van een oude dienstmeid genaamd Sista. Mijn vader was op kantoor, mijn moeder ging elke dag de deur uit en bleef urenlang weg. Ze was pianolerares en ze had

een aanzienlijk talent aan de dag kunnen leggen, begreep ik pas later, als ze dat had kunnen aanwenden voor de kunst in plaats van het om te buigen naar de eisen en voorkeuren van de rijke bourgeoisie wier kinderen ze moest instrueren. Voordat ze vertrok legde ze wat dingen voor me klaar, om me bezig te houden tijdens haar afwezigheid. Ze wist dat ik niet van luidruchtige, drukke spelletjes hield, dus zette ze me in een rieten stoeltje op kindermaat, en dan legde ze op een laag tafeltje naast me allerlei reepjes stof, schelpen en margrietjes die ik aan een touwtje kon rijgen als armbandjes of kettinkjes, en ook wat boeken. Onder haar liefdevolle leiding had ik al aardig leren lezen en schrijven, en ook die vroegrijpe vaardigheid werd tot mijn grote ergernis toegeschreven aan de invloed van Alessandro. In feite uitte ik me als een kind dat twee keer zo oud was, en mijn moeder keek daar niet van op omdat ze mijn leeftijd automatisch verving door de leeftijd die Alessandro zou hebben gehad. Dus liet ze me boeken lezen die eigenlijk meer voor oudere meisjes waren. Hoe dan ook kan ik nu wel constateren dat de keuze van die boeken uitstekend was, en ingegeven door een goede ontwikkeling.

Vervolgens vertrok ze dan, nadat ze me had bedolven onder de kusjes alsof ze een lange reis ging maken, en bleef ik alleen achter. Vanuit de keuken klonk het gerammel van de vaat en daarna gleed de magere schaduw van Sista door de gang; zij sloot zich tegen de avond altijd op in haar kamertje, in het donker, waarna ik haar de rozenkrans hoorde bidden. Dan wist ik zeker dat ik niet zou worden betraapt en liet ik de boeken, schelpen en armbandjes van margrietjes liggen om op ontdekkingsstocht te gaan in ons huis.

Ik mocht geen licht aandoen omdat we zo zuinig mogelijk leefden. Ik begon in het schemerdonker rond te dwalen, langzaam, met mijn handen voor me uit als een slaapwandelaar. Ik liep naar de oude, massieve meubels, die op dat tijdstip voor mij uit hun onbeweeglijke kalmte leken te komen en allerlei mysterieuze verschijningen leken aan te nemen. Ik deed de deuren open en rommelde in de laden, gedreven door een koortsachtige nieuwsgierigheid, en ten slotte, als ik zag dat het licht zich terugtrok uit de sombere kamers, hurkte ik neer in een hoekje, doordrongen van een vreselijke angst waar ik tegelijkertijd van genoot.

In de zomer daarentegen ging ik op de galerij zitten die uitkeek op de gemeenschappelijke binnenplaats, of ik ging op een bankje voor het raam staan. Ik koos nooit de ramen aan de straatkant: ik wilde liever een raam met uitzicht op een binnenplaatsje begroeid met blauweringen dat ons huis scheidde van een nonnenklooster. De zwaluwen daalden graag neer in de schaduw van die binnenplaats, en zodra ik hun kreten hoorde sprong ik op alsof ik werd geroepen en haastte me naar dat raam. Daar bleef ik langdurig met mijn blik de zwaluwen volgen, de veranderlijke vormen van de wolken en het leven van die geheime vrouwelijke gemeenschap waarvan beelden binnensijpelden via hun verlichte ramen. Achter de witte doeken waarmee de ramen van het klooster werden afgeschermd, kwamen de nonnen traag voorbij, en projecteerden grote Chinese schaduwen. De schelle kreten van de zwaluwen waren als zweepslagen die mijn fantasie ophitsten. In een hoekje van het donkere raam plunderde ik stilletjes alles wat er om me heen was. Die onbeschrijflijke gemoedstoestand duidde ik aan met 'Alessandro'.